



Kunst Dialoog Methoden: Anders kijken naar (adaptief vermogen in) leraarschap

Kleurplaat

Bregje de Vries, Amber Walraven, Leonie Middelbeek & Ditte Lockhorst

Colofon

Kunst Dialoog Methoden: Anders kijken naar (adaptief vermogen in) leraarschap: Kleurplaat
Utrecht, 2024

Auteurs:

Bregje de Vries (Vrije Universiteit Amsterdam)

Amber Walraven (Radboud Universiteit)

Leonie Middelbeek (Oberon)

Ditte Lockhorst (Oberon)



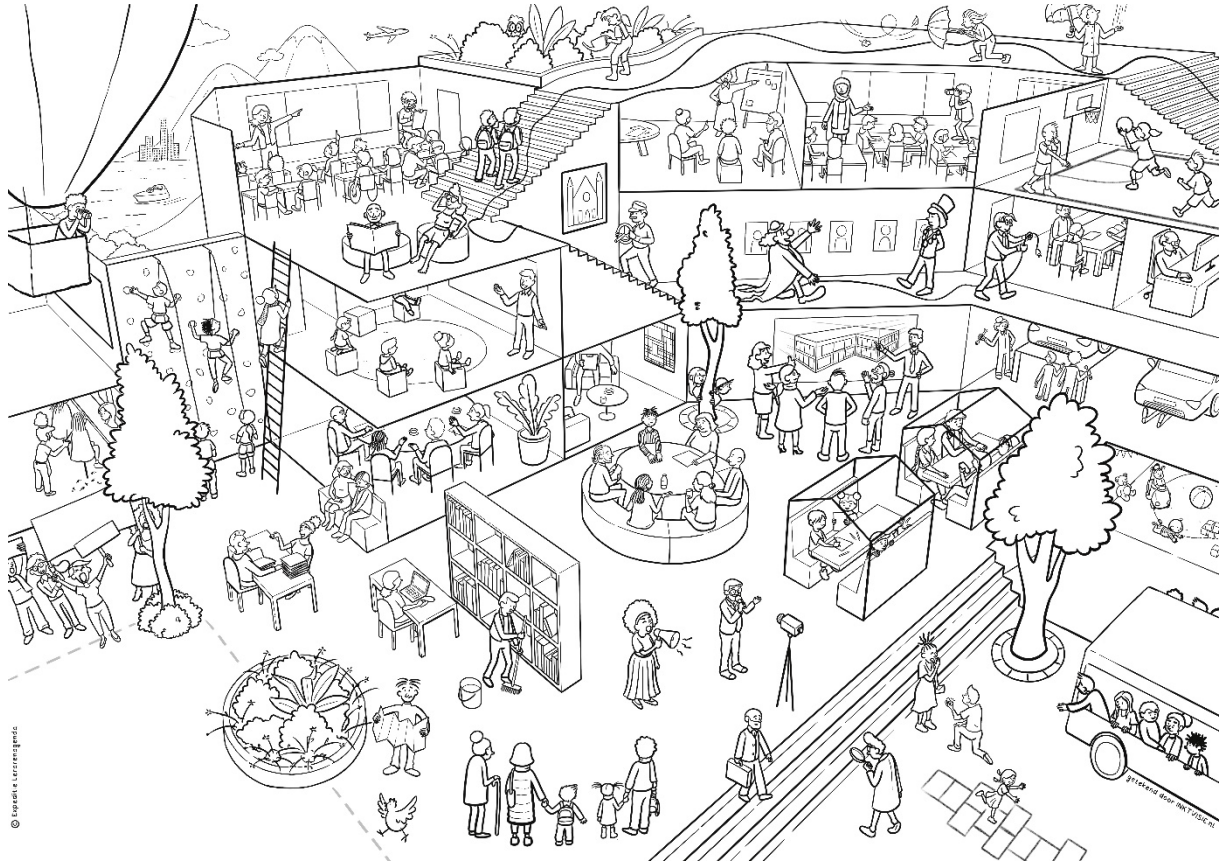
Dit onderzoek is (mede) gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan
Onderwijsonderzoek, dossiernummer 40.5.19810.024

Citeren als:

De Vries, B., Walraven, A., Middelbeek, L. & Lockhorst, D. (2024). Kunst Dialoog Methoden: Anders kijken naar (adaptief vermogen in) leraarschap: Kleurplaat. Utrecht: Oberon.

KLEURPLAAT: het systeem onderwijs in beeld

Welkom in deze metaforische voorstelling van het systeem onderwijs, kijk rustig even rond:



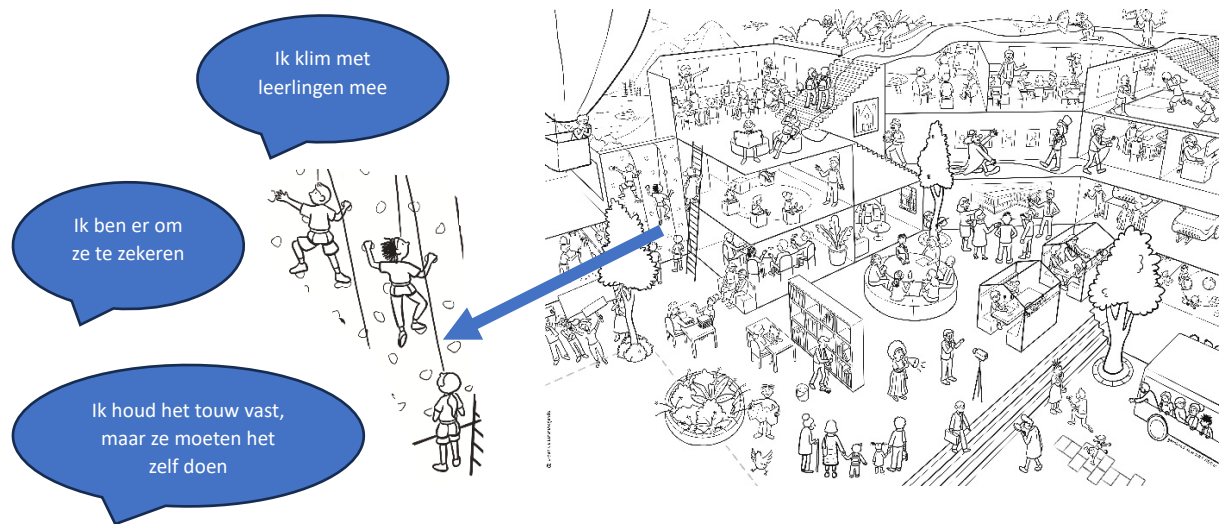
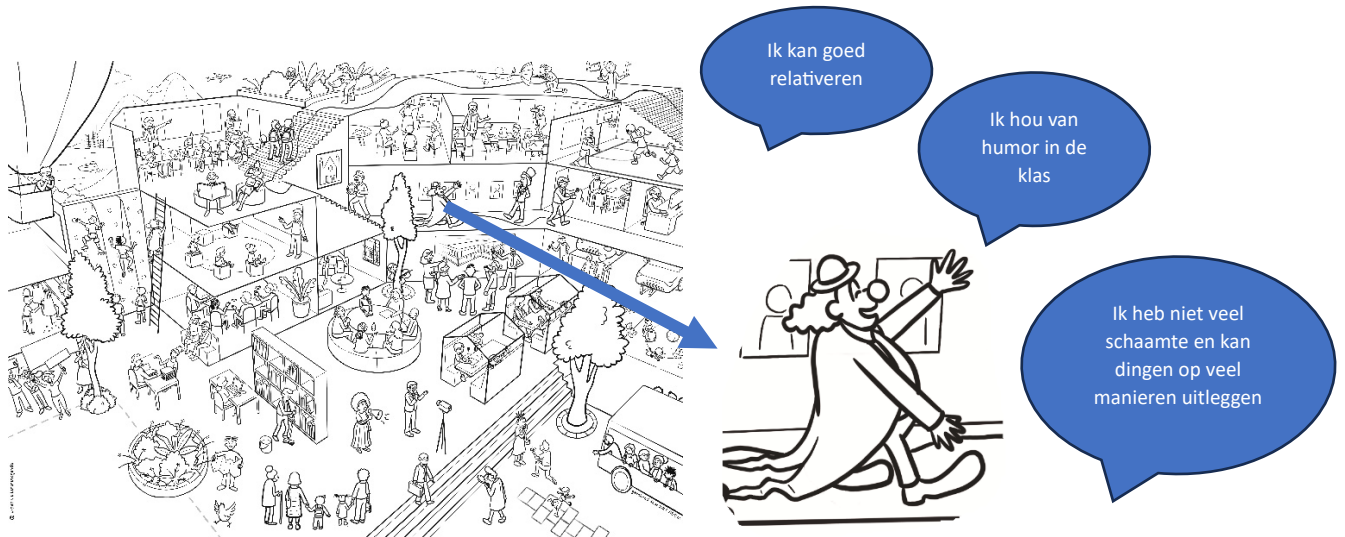
Wie/waar ben jij?

Wat ben jij aan het doen?

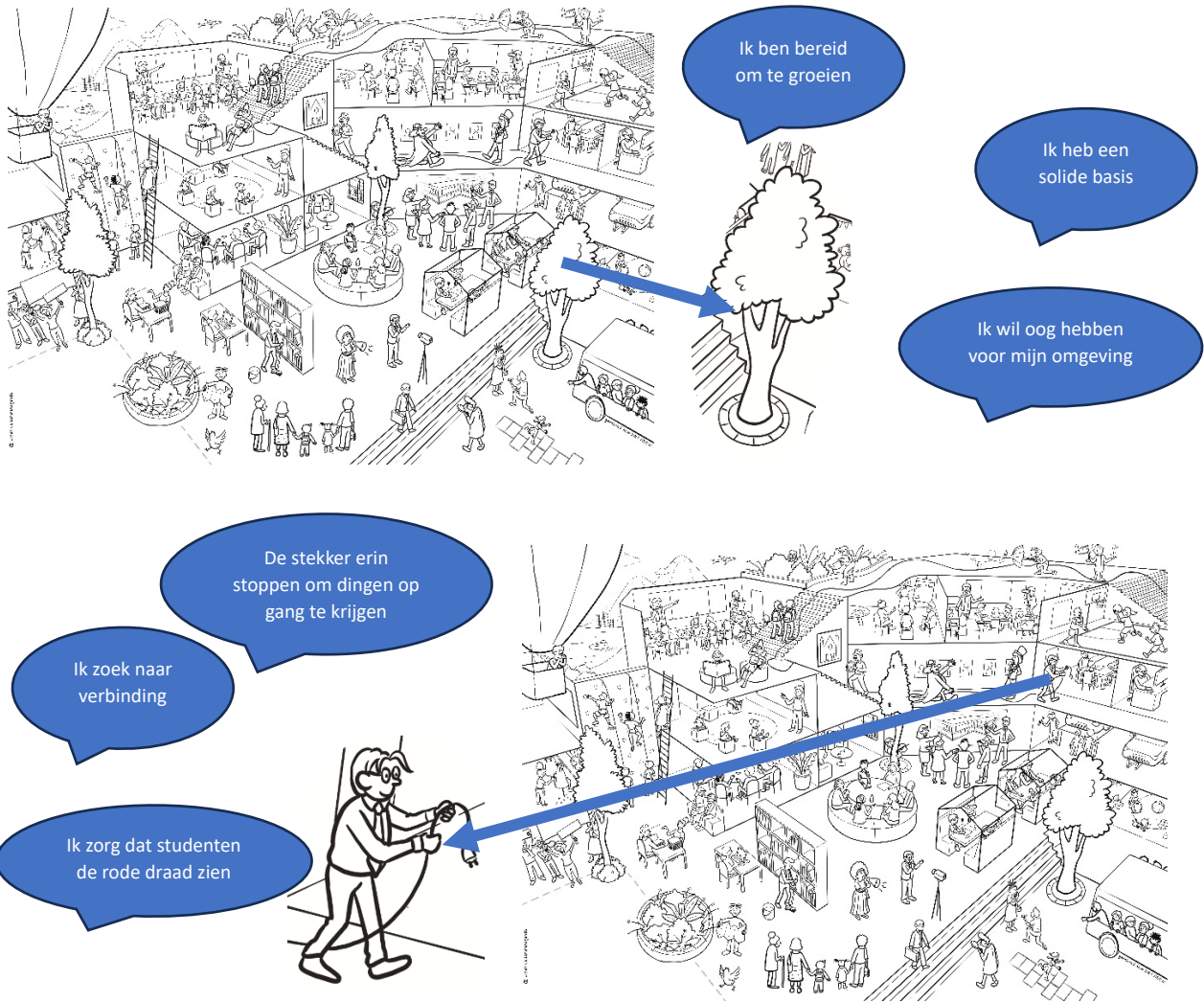
Wie/waar zijn voor jou belangrijke anderen en wat doen zij?

Van rolopvattingen naar systeembesef

In het deelproject Kleurplaat is gekeken naar systeembewustzijn van onderwijsprofessionals¹. Deelnemers aan het deelproject Kleurplaat is gevraagd zichzelf in te kleuren op de kleurplaat en dit toe te lichten. Onderwijsprofessionals herkennen zichzelf op veel verschillende plekken in de kleurplaat (identificatie) en geven er verschillend betekenis aan (rolopvatting).



¹ In het deelrapport 'Kunst Dialoog Methoden: Introductie' wordt de methodologie van Kunst Dialoog Methoden en de focus, dataverzameling, data-analyse en de belangrijkste bevindingen van de vier deelprojecten kort toegelicht.



Jezelf als professional kleuren geeft zicht op je Positie in het onderwijsveld of de organisatie waar je werkt, je Aanwezigheid (op hoeveel plekken en in hoeveel rollen je je manifesteert), en je Handelmogelijkheid (de kern van je handelen). De kleurplaat spiegelt je aanwezigheid in het systeem onderwijs. Sommige deelnemers verwoordden een overkoepelend inzicht over hoe zij als persoon en professional in het onderwijs aanwezig zijn:

“Ik wil op ontdekking zijn binnen het onderwijs. Overal zijn om te zien wat er gebeurt. Niet alleen er boven hangen, maar er ook middenin staan. En hierbinnen experimenteren.”

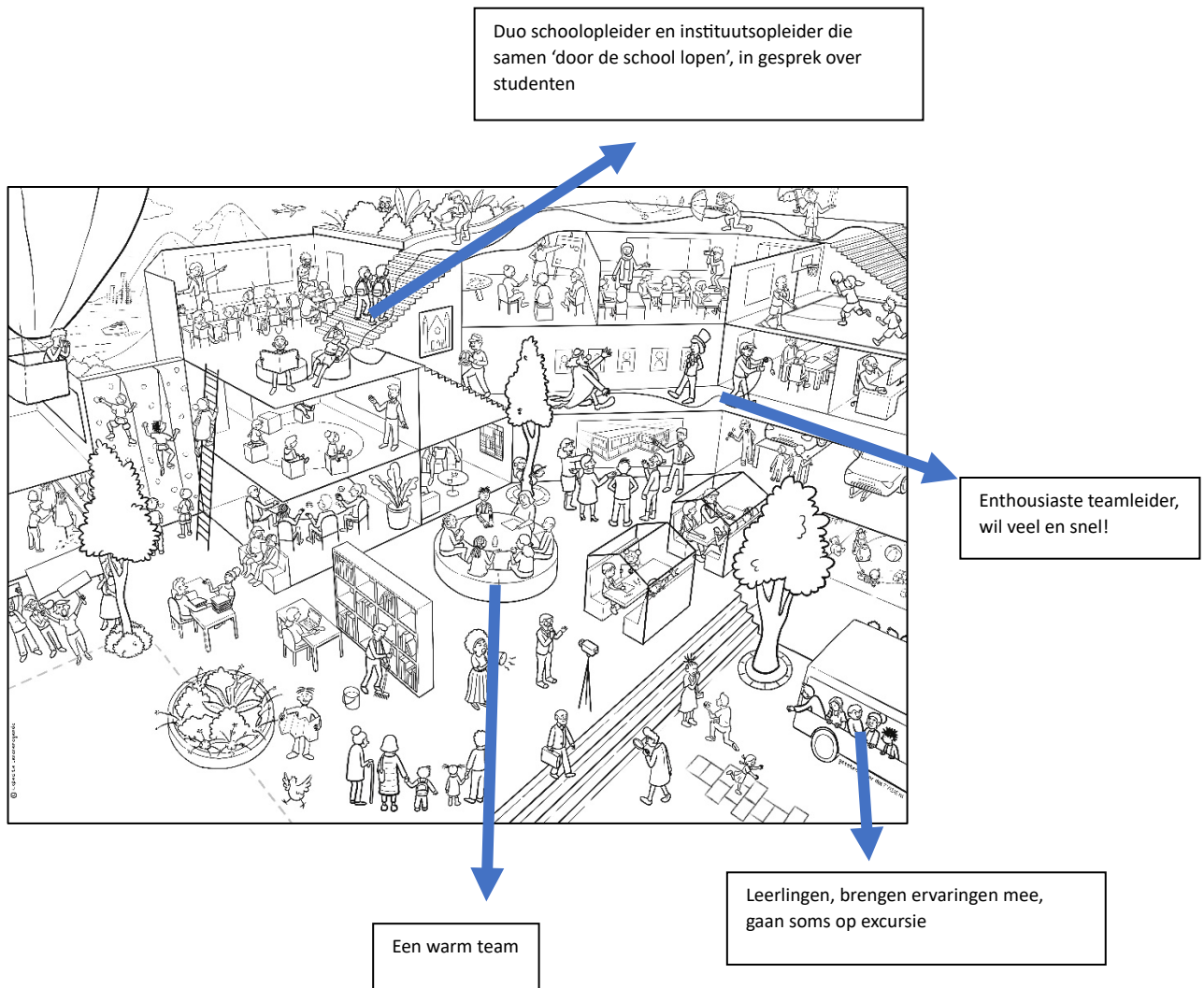
“Ik heb een helicopterview én ben met beide benen op de grond. Ik zoek verdieping als verbinder tussen theorie en praktijk.”

“Kern is voor mij samen, elkaar zien, elkaar horen.”

“Attentie, attentie: het is een feest om te werken in het circus dat onderwijs heet. Een leven lang samen lol en leren!”

“Samen met de student, leren van de student, nieuwsgierig naar de student, vertrouwen in het leren van de student.”

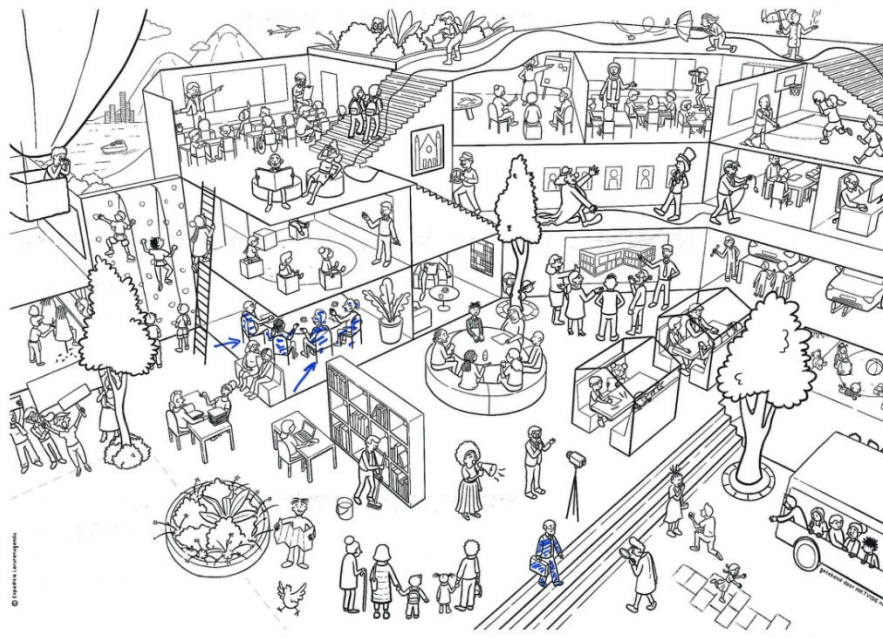
Naast je eigen plek inkleuren en benoemen, is deelnemers ook gevraagd belangrijke anderen in te kleuren en daar een korte uitleg bij te geven. De verzamelde kleurplaten laten duidelijk zien dat onderwijs een domein is waarin veel samengewerkt wordt: deelnemers aan de kleurplaatsessies geven op veel manieren uitdrukking aan de Positie, Presence en Agency van anderen. Veel genoemde belangrijke anderen zijn collega's, leidinggevend en leerlingen. In de uitleg geven deelnemers uitleg aan hoe zij met die anderen samenwerken en welke waarde ze er (op dat moment in hun loopbaan) aan hechten.



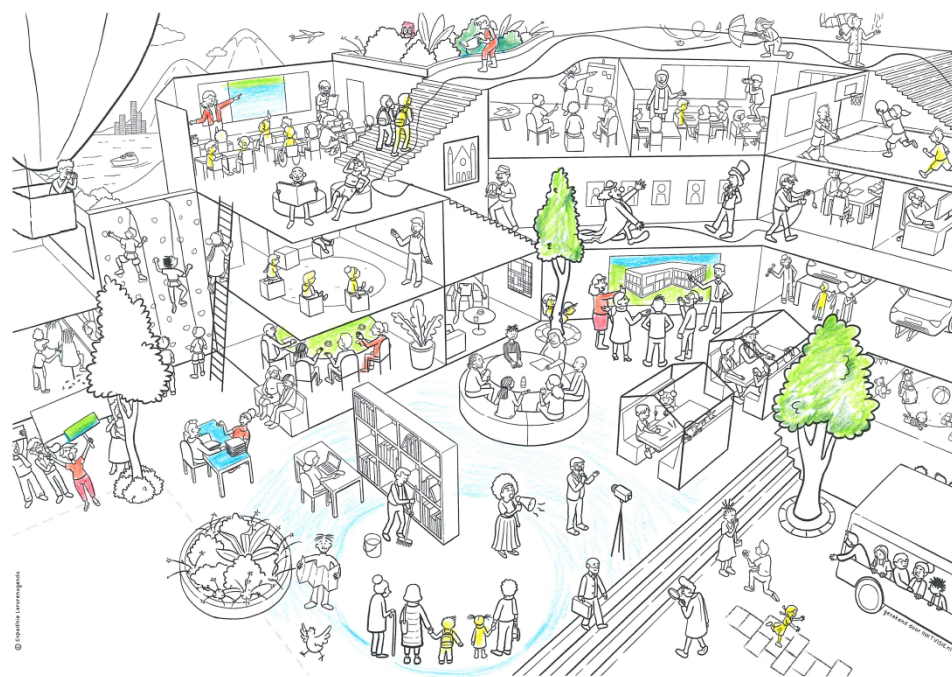
In de analyse van de kleurplaten is de hoeveelheid gekleurde onderdelen (Presentie), de spreiding van gekleurde onderdelen (Positie) en de uitleg die aan gekleurde onderdelen gegeven wordt (Agency) gebruikt als indicator voor verschil tussen laag en hoog systeembewustzijn of systeembesef. Professionals die zichzelf op weinig plekken in de kleurplaat terugzien, en/of weinig belangrijke anderen benoemen, en/of vooral binnen de eigen organisatie blijven, zien we als lager systeembewust dan professionals die zichzelf en anderen op veel plekken zowel binnen als buiten de eigen organisatie zien. Systeembewustzijn lijkt in eerste instantie te worden bepaald door wat een professional doet: wie rollen en taken buiten de school heeft, ziet (vanzelf) een groter systeem om zich heen dan wie vooral

intern bezig is. Toch werken we allemaal in het systeem onderwijs en ook de taken die we intern in een onderwijsorganisatie uitvoeren, zijn door het grote systeem (mede) bepaald. Het lijkt van belang (hoog) systeembewustzijn te ontwikkelen om in taken en rolopvattingen te kunnen anticiperen en meebewegen, om adaptief vermogen te hebben.

3_2



Laag systeembewustzijn



Hoog systeembewustzijn

Van systeembesef naar systeemverandering

Groepsgesprekken rond de kleurplaat vonden plaats in verschillende contexten. Soms was sprake van een cursussetting waarbij de groepsleden een zelfde scholingstraject volgden, maar geen naaste collega's zijn in de dagelijkse beroepspraktijk. In andere casussen gebruikten we de kleurplaat juist in bestaande teams of samenwerkingsverbanden. Vooral in die casussen wordt zichtbaar hoe praten over rollen en posities in de werkomgeving leidt tot groeiend systeembesef en bewustwording van gewenste acties om tot verandering in het systeem te komen. De volgende storyline komt uit een kleurplaatsessie met een tekensectie van een middelbare school en laat zien hoe inzicht over de eigen positie en aard van het vak inzicht geven in hoe de sectie *gepositioneerd is en zou willen worden* in de school:



1 Positie van de sectie tekenen in de school

“Ik heb mezelf in het glazen huisje geplaatst, omdat wij ons als vak toch een beetje in een apart huisje bevinden ten opzichte van de reguliere vakken.”

“Ik heb mij als kind afgebeeld, omdat wij een vak zijn dat heel spelenderwijs leerlingen iets bijbrengt. We hebben geen methode en theoretische toetsen, maar ik denk dat onze leerlingen ontzettend veel van ons vak kunnen leren.”

“Ik denk dat wij met ons vak net wat meer weten van leerlingen. Waar een reguliere docent vooral frontaal voor de klas staat, zijn wij meer in de klas en zitten naast de leerling, waardoor wij ook wat sneller doorhebben als het niet zo goed gaat met iemand.”

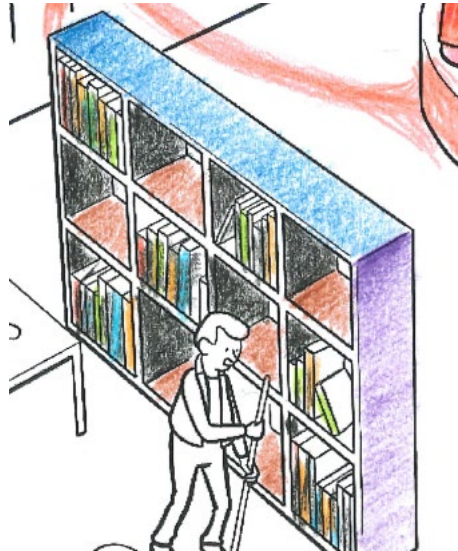


2 Samenwerken met anderen buiten de sectie, buiten de school

“Ik vind het heel fijn om in contact te zijn met collega’s. Met ze sparren van hoe doe jij dat, of wat heb ik nou weer meegemaakt, op vakgebied, maar ook persoonlijk. En aan een ronde tafel. Iedereen is gelijkwaardig en gesprekspartner.”

“Ik vind het heel inspirerend om met elkaar iets te ontwikkelen en over zaken na te denken.”

“We zijn onderdeel van een stichting, op papier is dat natuurlijk wel een soort verwevenheid met die scholen.”



3 Besef van noodzaak tot verandering in het systeem

“Kenniss en cognitie, wat meetbaar is, is belangrijker in het systeem dan alle soft skills, die niet zo makkelijk meetbaar zijn. Wij zijn veel meer bezig met de vertaalslag maken naar het gevoel, verbeelding, en dat wordt toch anders gewaardeerd.”

“Op een open dag zijn we het paradepaardje van de school en zijn onze lokalen het meest bezocht. Dan komen we weer terug op de gewone werkdag en zijn wij weer het vak onder de streep voor je gevoel.”



4 Concrete ideeën voor verandering

“Dit zou ik voor de toekomst heel graag willen: wat meer reclame maken voor onszelf. Ik ben altijd gewoon bezig met lessen geven en dingen voorbereiden enzo, en allemaal een beetje achteraf. Maar ik denk dat als we iets willen doen aan onze positie, dat we daarin moeten veranderen. Daar helpt onderzoek bij. Maar ook beter verwoorden waarom creativiteit zo belangrijk is en waarom ons vak meer status zou mogen krijgen.”

“Kijk, als dit onze sectie is, dat is ons hart hè. Dan zou ik het heel fijn vinden als wij met ons kleurtje ook regelmatig aan andere tafels zitten, zodat we onze waardes ook borgen op andere plekken.”

“De decaan is zeker iemand met wie we in de toekomst een sterkere relatie moeten opbouwen. Ze zit aan tafel en voert individuele gesprekken met leerlingen om ze de juiste sturing te geven. Ze doet mee, maar we hebben gewoon te weinig overleg met elkaar.”

“Al onze kunstvakken komen bij elkaar in een vleugel in het nieuwe gebouw. We hopen een bruisende vleugel te zijn waar je graag wilt zijn als leerling en wil rondlopen en deel van uit wilt maken.”

Tot slot

We hebben met de deelstudie Kleurplaat zicht gekregen op wat systeembewustzijn in het onderwijs zou kunnen zijn en hoe het een rol zou kunnen spelen in onderwijsverandering. Het lijkt te gaan over zicht hebben op de eigen positie(s) en rol(len) in een systeem en hoe je je van daaruit verhoudt tot anderen in het zelfde deelsysteem en daarbuiten. Professionals lijken te verschillen in de mate waarin zij systeembewust zijn, daarmee bedoelen we: besef van het systeem hebben. Ook hebben we aan de hand van een casus laten zien dat besef over hoe het systeem in elkaar zit kan leiden tot het gaan zien van gewenste veranderingen en ideeën kan geven voor concrete acties.

Zo laat de deelstudie ons zien dat systeembesef invloed heeft op het adaptief vermogen van professionals: door groter besef van hoe het huidige systeem in elkaar zit, waar helpende of juist tegenwerkende krachten zitten, worden (gewenste) veranderingen zichtbaar en lijkt de wens tot meer eigen regie in die verandering gestimuleerd te worden. Ook in andere casussen dan de getoonde zagen we dat werken met de kleurplaat een systeem in verandering in beeld brengt en elementen zichtbaar maakt die aandacht behoeven: wie zijn wel/niet aangehaakt, waar zit de regie wel/niet, waar leidt de verandering tot fricties tussen rollen en deelsystemen en tot verdeeldheid in betekenisgeving; waar liggen aanknopingspunten voor nieuwe verbinding.

Voor alle casussen geldt: door individueel kleuren en bespreken wat gekleurd is, komen professionals in een proces van collectief betekenis geven aan het systeem terecht, waarin zij kennis en inzicht in het systeem voor zichzelf expliciet maken, delen met anderen en elkaar bespiegelen en bevragen. Ze krijgen samen zicht op rollen, op systeemscheidingen en op gevoelens van isolement of juist verbondenheid. Hier ontstaat soms inzicht in hoe je bij jezelf of in het systeem verandering wilt realiseren.

Kortom, Kleurplaat zet verschillende stappen in gang:

- Identificatie van jezelf en anderen, rolopvattingen
- Posities van jezelf en anderen (en die kunnen helpend of juist niet zijn)
- Systeembesef: je maakt onderdeel uit van een groter geheel
- Systeemverandering: er zijn veranderingen gaande of gewenst

We zien deze vier elementen als ingrediënten van systeembewustzijn. Ze lijken samen te hangen met elkaar, en met adaptief vermogen: het vermogen om je te verhouden tot veranderingen in het systeem door er samen met anderen betekenis aan te geven.



Maart 2024, Utrecht

**Dit onderzoek is (mede) gefinancierd door
het Nationaal Regieorgaan
Onderwijsonderzoek, dossiernummer
40.5.19810.024**